

Людмила Степанова,

кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Liudmila Stepanova,

Candidate of Pedagogics, assistant professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)

УДК 371

ДО СПРОБИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ЗМІСТУ ПОЧАТКОВОГО ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

CONTENTS OF EDUCATION IN LABOUR TRAINING

Стаття присвячена теоретичному дослідженню деяких завдань еволюції змісту трудового виховання в початковій школі.
Ключові слова: трудове виховання, стандартизація, початкове навчання.

The article is devoted to the theoretical investigation of some problems of the development of contents of labour education in primary school.

Keywords: labor education, standardization, primary education..

Статья посвящена теоретическому исследованию некоторых задач эволюции содержания трудового воспитания в начальной школе.

Ключевые слова: трудовое воспитание, стандартизация, начальное обучение.

Постановка проблеми. Вітчизняна система освіти переживає складний і відповідальний етап свого розвитку, зумовлений докорінними змінами у суспільному житті. Нині закладаються підвалини нового змісту середньої освіти, оновлюються його державні стандарти у відповідності до сучасних потреб особи і суспільства, створюється програмне та дидактико-методичне забезпечення для реалізації змісту освіти у педагогічній практиці.

Одним із напрямів такої роботи є обґрунтування системи трудової підготовки молоді, концептуальна розробка її змісту на кожному віковому етапі розвитку особистості. Успішність цієї справи значною мірою залежатиме від того, чи будуть використані національні та світові педагогічні надбання, чи вдасться виявити і осмислити закономірності у розвитку теорії і практики трудової підготовки у минулому та врахувати сучасні тенденції світового освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми Історичні джерела становлення та розвитку системи трудової підготовки молоді на теренах України у свій час були ґрунтовно досліджені А.В.Вихрущем [1].

Аналіз змісту трудового навчання дітей молодшого шкільного віку протягом майже двохсотлітньої його історії доводить, що традиційно програмами передбачалось оволодіння елементами сільськогосподарської та ремісничої праці, самообслуговуванням. Учням пропонувалися елементарні відомості про техніку на рівні найпростіших інструментів, деяких видів машин і механізмів, початкові відомості про різноманітні матеріали та їх властивості, про правила і прийоми обробки їх ручними інструментами.

Педагоги у всі часи усвідомлювали значення трудового навчання для фізичного і особливо морального виховання молоді, розумового її розвитку, бачили роль його у підготовці до трудового життя, збагаченні емоційного і практичного досвіду, вважали засобом виховання підприємливості, протидії ледарюванню, пустошам, неробству. Однак нерозробленість теоретичних та методичних засад, недосконалість програм трудового навчання молодших школярів, складні соціально-економічні умови не давали змоги реалізувати ці можливості сповна.

Теоретичні аспекти обґрунтування цілісного змісту початкового трудового навчання школярів досі залишилися фактично поза увагою вчених. Сучасні дослідження у цій сфері торкаються тільки окремих напрямів удосконалення змістового наповнення цього предмету та методики його реалізації як важливої складової освітньої галузі "Технології" у початковій школі [2]. Ми поставили собі за мету проаналізувати світові тенденції технологічної освіти, завдання та зміст сучасного трудового навчання молодших школярів, змодельовати структуру його елементарного змістового модуля і на цій основі запропонувати варіант змістового наповнення стандарту початкової ланки в освітній галузі "Технологія".

Виклад основного матеріалу. Включення до структури Базового навчального плану середньої школи освітньої галузі "Технології" є свідченням того, що враховані національні традиції, народнопедагогічні і науково-теоретичні ідеї та досвід трудового гарту підростаючих поколінь, підготовки їх до сучасного трудового життя. Це

рішення знаходиться також у руслі провідних тенденцій світового освітнього процесу, адже технології визнані вагомою складовою частиною змісту освіти у багатьох країнах світу, зокрема у Великобританії, Німеччині, США, Росії, Ізраїлі, ПАР тощо.

Під технологією нині розуміється не тільки наука про основні способи і засоби здійснення виробничих процесів. У науковий і практичний життєвий обіг міцно ввійшли поняття технологій, пов'язані і з нематеріальним виробництвом, соціальними явищами: педагогічні, виборчі тощо. У широкому смислі слова технологія асоціюється з усіма надбаннями культури, плодами людської цивілізації, зі способами перетворення навколишнього природного та соціального середовища. Сьогодні технологія розглядається як форма вияву людського розуму, спрямована на вирішення істотних проблем буття. З одного боку, вона пов'язана з природничими науками і математикою, а з другого – з мистецтвом і суспільними науками, а отже, знаходячись між людиною і природою, саме технологія об'єднує їх. Завдяки цьому технологічно орієнтоване освітнє середовище дає можливості для розв'язання суперечностей між суспільством і природою.

Визначальним кроком в обґрунтуванні змісту освітньої галузі "Технології" у початковій ланці стала розробка групою провідних учених АПН України державного стандарту галузі, започаткована академіком Д.О. Тхоржевським [4]. Метою освітньої галузі "Технології" визначався розвиток особистості через ознайомлення учнів із загальними основами сучасного виробництва у процесі залучення школярів до посиленої творчої трудової діяльності, конструювання, художньої, сільськогосподарської праці тощо, оволодіння загальнотрудовими вміннями, початковими навичками користування комп'ютером, вивчення елементів технічного креслення, дизайну. Важливим завданням визнавалось ознайомлення школярів з традиційними народними промислами, різними аспектами ведення домашнього господарства. Цікавою на той час була спроба створення науковими співробітниками лабораторії трудової підготовки і політехнічної творчості Інституту педагогіки АПН України навчально-методичних комплексів з трудового навчання і художньої праці для учнів I-IV класів, в основу яких покладено змістові лінії, пов'язані з орієнтацією на визначальні напрями життєдіяльності людини, а саме "людина-природа", "людина-техніка", "людина-людина", "людина-знакові системи", "людина-художні образи".

Аналіз і порівняння змісту варіативних програм трудового навчання учнів початкових класів, рекомендованих для апробації щодо виконання вимог першого стандарту початкової освіти в освітній галузі "Технології", дозволили виявити наступне. Усі програми передбачали велику кількість різноманітних видів праці, причому в визначенні об'єму навчального навантаження, відведеного на них, спостерігався різнобіч. У програмах було закладено різний обсяг техніко-технологічних і організаційно-економічних знань, вимог до умінь молодших школярів, у розподілі матеріалу по класах не проглядалася певна система. До недоліків програм слід віднести невиправдане дублювання матеріалу, неузгодженість з програмами інших предметів, слабе врахування наступності дошкільної трудової підготовки та трудового навчання у середній ланці школи. У програмах не простежувалися закономірності добору об'єктів навчальної праці, послідовність формування трудових умінь і навичок. Окремі роботи та теми були непосильні для молодших школярів.

Програми лише декларували необхідність розвитку пізнавальної самостійності, логічного мислення, творчого ставлення до праці, але не містили завдань, проблемних ситуацій, з допомогою яких можна цього досягти. Конкретні програми у різній мірі давали змогу реалізувати стандарт початкової освіти в галузі "Технології".

Опитування вчителів початкових класів виявило певні труднощі понад 80% респондентів у реалізації програм з праці на практиці: від вибору варіанту програми з переліку рекомендованих - до повноти реалізації програмових вимог, особливо в умовах слабого матеріально-технічного забезпечення сільських шкіл та специфіки навчально-виховного і соціального середовища регіональних закладів, зокрема гірських.

Головною причиною такого становища у трудовому навчанні молодших школярів був і залишається емпіричний характер відбору програмового навчального матеріалу. Процес і результат роботи над новим варіантом Державного стандарту початкової загальної освіти у сфері трудової підготовки молодших школярів засвідчив недостатність методологічного та теоретико-методичного обґрунтування питань проектування її змісту.

В основу моделювання структури змістового модуля для трудового навчання молодших школярів ми поклали загальнодидактичні дослідження змісту освіти М.М. Скаткіна, В.В. Краєвського, І.Я. Лернера, які розглядають його як педагогічно адаптовану систему елементів того соціального досвіду, який належить до засвоєння підростаючими поколіннями і визначає номенклатуру елементів змісту. Виходячи з цієї теорії, програмні документи повинні включати:

- основні знання (поняття, закони) із вказанням глибини їх висвітлення в кожному класі;
- основні вміння, практичні і пізнавальні способи діяльності та ступінь оволодіння ними з урахуванням вікових можливостей учнів;
- систему пошукових пізнавальних завдань, проблемних ситуацій для створення можливостей творчого застосування;
- комплекс ситуацій і засобів формування емоційно-ціннісного ставлення, націлених на виховання і розвиток учнів.

Перелічені елементи змісту освіти мають стосуватися усіх основних компонентів сучасного виробництва, які виокремлені у теоретичних дослідженнях змісту трудової підготовки молоді: техніки, технології, економіки і організації трудових процесів.

Вивчення елементів техніки повинно спрямовуватися на формування уявлень учнів про призначення, види та будову різноманітних інструментів, технічних об'єктів, про принципи та процеси їх роботи, оволодіння елементами графічної грамоти – "мовою техніки", вміннями аналізу та удосконалення конструкцій, конструкторськими здібностями.

Вивчення школярами елементів технології має на меті опанування загальними закономірностями виготовлення виробів з різноманітних матеріалів.

Ознайомлення учнів з елементами організації та економіки покликане відкрити перед ними доступні організаційно-економічні закономірності виробничої діяльності, сформувати уміння організації робочого місця, співпраці, планування та оцінювання роботи, економного використання ресурсів тощо.

У загальному вигляді структуру змістового модуля для дидактичної одиниці змісту предмета освітньої галузі "Технології" показано у таблиці 1.

Таблиця 1

Елементи змісту освіти	Знання	Уміння	Досвід творчої діяльності	Досвід емоційно-ціннісного ставлення
Елементи техніки	Поняття про засоби праці, уявлення про будову, призначення і використання ручних інструментів. Уявлення про виробництво, деталі машин і механізмів, техніку	Уміння користуватися інструментами, аналізувати конструкції виробів, технічну документацію	Вирішення техніко-конструкторських завдань, конструювання за технічними умовами та власним задумом.	Засоби формування позитивного ставлення до знарядь праці, технічних об'єктів, конструкторської діяльності.
Елементи технології	Поняття про матеріали. Уявлення про їх властивості, виробництво. Уявлення про прийоми виконання технологічних операцій.	Уміння аналізувати технологію виготовлення виробів, виконувати технологічні операції.	Вирішення технологічних завдань, виготовлення виробів за технічними умовами та власним задумом.	Засоби формування позитивного ставлення до виконання трудових операцій, дотримання технологічної дисципліни.
Елементи організації	Уявлення про правила організації робочого місця, про організацію співпраці. Уявлення про організацію трудового процесу.	Уміння виконувати правила організації робочого місця та співпраці.	Вирішення організаційних завдань	Засоби формування позитивного ставлення до організації робочого місця, спільної праці.
Елементи економіки	Уявлення про раціональне використання матеріальних ресурсів, продуктів праці. Уявлення про економіку.	Уміння економно використовувати ресурси, визначати продуктивність праці, затрати, собівартість виробів.	Вирішення економічних завдань.	Засоби формування бережливого ставлення до предметів, засобів, продуктів праці, поваги до людей праці.

Дана матриця може слугувати для розробки змістового наповнення стандарту початкової ланки в освітній галузі "Технологія", проектування програмового змісту будь-якого розділу для вивчення предметів даної освітньої галузі, опанування різними видами трудової діяльності.

Варіант проекту змістового наповнення стандарту початкової ланки в освітній галузі "Технологія", виконаний на основі проведеного теоретико-методичного дослідження, подаємо нижче.

Метою освітньої галузі "Технологія" в початковій школі є пропедевтика технологічної культури особистості. Зберігаючи наступність між дошкільням та основною школою, освітня галузь забезпечує передумови для подальшого морального, світоглядного, інтелектуального, фізичного, соціального розвитку дитини з опорою на культурно-історичний досвід людства, що відображений в одному з найпотужніших пластів цивілізації — виробництві.

Завдання освітньої галузі "Технологія":

- формування в учнів початкових класів елементів базових узагальнених техніко-технологічних та організаційно-економічних знань;
- формування в молодших школярів початкових загальнотрудових та спеціальних умінь ручної праці, умінь співробітництва у трудовому процесі;
- набуття учнями досвіду творчої трудової діяльності, розвиток творчих здібностей дітей у праці, елементів художнього та технічного мислення, конструкторських здібностей;
- формування в молодших школярів позитивного емоційно насиченого ставлення до праці як особистої та суспільної цінності, виховання самостійності, ініціативності, відповідальності, діловитості, підприємливості, прагнення до удосконалення трудової діяльності.

Досягнення мети освітньої галузі та поставлених завдань здійснюється завдяки опануванню молодшими школярами як ключовими компетентностями (вмінням вчитися, загальнокультурною, громадянською, здоров'язберігальною, соціальною, підприємницькою), так і предметною — вмінням працювати (опанування предметно-перетворювальною діяльністю, способами діяльності з вирішення проблем, потреб, завдань, актуальних для особистості учня).

Змістове наповнення освітньої галузі має бути структуроване за елементами загальних основ сучасного виробництва. Це — техніка, технологія, організація, економіка. У структурі Державного стандарту слід виділити відповідні змістові лінії.

Змістові лінії, зміст освіти	Вимоги до навчальних досягнень учнів: ключові та предметні компетентності
Елементи техніки: <ul style="list-style-type: none"> - засоби праці (інструменти); - деталі, механізми, машини; - конструкція; - елементи графічної грамоти; - техніка 	Знати назви, будову, призначення найпростіших знарядь ручної праці, правила і прийоми роботи ними; уміти використовувати їх у процесі роботи; знати назви та призначення деталей у конструкціях виробів; уміти аналізувати конструкцію виробів (деталі, способи з'єднання, форму, розміри); уміти моделювати за зразком, схематичним зображенням; уміти вирішувати елементарні конструкторські завдання, конструювати за технічними умовами та власним задумом; розуміти найпростіші графічні зображення (ескізи, креслення, технічні рисунки, схеми), уміти використовувати їх у процесі роботи; уміти виконувати елементарні ескізи.
Елементи технології: <ul style="list-style-type: none"> - предмети праці (матеріали); - технологічні операції; - способи (алгоритми) предметно-перетворювальної діяльності; - технологія 	Знати назви найбільш поширених матеріалів; мати уявлення про виробництво, властивості та використання цих матеріалів; уміти аналізувати технологію виготовлення виробів; уміти виконувати основні технологічні операції з обробки найбільш поширених матеріалів; мати уявлення про загальні способи (алгоритми) предметно-перетворювальної діяльності; уміти виконувати елементарні проекти, у т.ч. з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій; мати уявлення про господарсько-трудові традиції українського народу та інших народів світу.
Елементи організації: <ul style="list-style-type: none"> - організація робочого місця; - організація трудового процесу на виробництві; - організація співпраці; - професії; - безпечні прийоми праці 	Знати правила організації робочого місця; уміти підтримувати порядок на ньому; уміти розподіляти обов'язки, підтримувати ділове спілкування, взаємодіяти у групі співробітників; уміти планувати послідовність трудових дій (словесно, графічно, комбіновано); знати і дотримуватись правил безпечної праці; дотримуватись санітарно-гігієнічних вимог до здійснення трудової діяльності та правил особистої гігієни; мати уявлення про організацію трудового процесу на виробництві.
Елементи економіки: <ul style="list-style-type: none"> - раціональне використання ресурсів (матеріалів, зусиль, часу); - продуктивність праці; - собівартість продукту; - світ професій - економіка 	Уміти раціонально використовувати ресурси; визначати затрати, собівартість продукту, продуктивність праці; бережливо ставитись до предметів, засобів, продуктів праці; мати уявлення про світ професій сучасного виробництва (зовнішні атрибути, предмети та засоби праці, мету і умови праці, кваліфікаційні якості працівників різних професій); розуміти значення праці як особистісної та суспільної цінності; поважати працю інших людей.

Вимоги до державної підсумкової атестації навчальних досягнень випускників початкової школи в освітній галузі «Технологія».

Оскільки змістове наповнення освітньої галузі «Технологія» спрямоване на формування у молодших школярів предметної компетентності в сфері практичної перетворювальної діяльності, контроль навчальних досягнень учнів має передбачати оцінювання рівнів сформованості відповідних способів діяльності, а не теоретичних знань чи окремих умінь. Найбільш доцільною є державна підсумкова атестація навчальних досягнень учнів початкових класів за результатами розробки елементарних індивідуальних проектів. Вимоги та методичні рекомендації щодо їх виконання та оформлення мають бути розроблені спеціалістами та затверджені МОН України.

Критеріями оцінювання слугують: ступінь самостійності учня у процесі розробки проекту; якість виконання (з дотриманням техніко-технологічних, організаційно-економічних та санітарно-гігієнічних вимог і норм безпеки праці); ставлення учня до трудової діяльності.

Висновки. Змодельована структура змістового модуля для освітньої галузі «Технології» може бути покладена в основу створення авторських програм трудового навчання. Запропонований варіант стандартизації змісту цього предмету дає змогу розробникам програмного та методичного забезпечення наповнити розділи програм, підручників та посібників конкретним змістом у відповідності з регіональними особливостями шкільного оточення, враховувати національні та етнічні традиції господарювання, матеріально-технічне забезпечення шкіл, інтереси та уподобання вчителів та учнів у сфері трудової діяльності тощо. Зокрема, педагогічні працівники шкіл Карпатського регіону зможуть на заняттях з трудового навчання працювати над відродженням давніх народних ремесел та збереженням самобутності трудових традицій конкретної місцевості, обираючи притаманні їм види робіт та варіанти виробів.

1. Вихрущ А.В. Трудова підготовка учнів у загальноосвітніх школах України: Автореф. дис. ... докт. пед. наук. – К., 1994. – 48 с.
2. Тименко В.П. Освітня галузь «Технології»: стан і перспективи розвитку // В.П. Тименко / Школа першого ступеня: теорія і практика: Зб. наук. праць Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. Випуск 7. – Переяслав-Хмельницький, 2003. – С. 99-104.
3. Технологическое образование и XXI век // Контакт: Международный бюллетень ЮНЕСКО по научно-техническому и экологическому образованию. – Том XXIV. – №4. – 1999. – С.1-11.
4. Тхоржевський Д.О. Методика трудового та професійного навчання. – 4-е вид., переробл. і доп. Ч.1. Теорія трудового навчання. / Д.О. Тхоржевський. – К.: РННЦ «ДІНІТ», 2000. – С. 24-47.